

## ALKOHOL OG VOLDSKRIMINALITET \*

Om Leif Lenkes avhandling »Alcohol and Criminal Violence«

AV RAGNAR HAUGE

### INNLEDNING

Sammenhengen mellom alkohol og kriminalitet har lange tradisjoner som tema innenfor kriminologien. Cesare Lombroso – som av mange oppfattes som kriminologiens far – skrev i en av de senere utgaver av sin bok om »Forbrytermennesket« på slutten av 1800-tallet (Lombroso 1968:95):

»Alkohol er derfor en årsak til kriminalitet, først fordi mange begår kriminalitet for å skaffe seg noe å drikke, dernest fordi mennesket i drikken søker det mot som er nødvendig for å begå kriminalitet, eller en unnskyldning for sine misdåder; atter, fordi det er på grunn av drikk at unge menn dras inn i kriminaliteten; og fordi vertshuset er stedet for å møte sine medskyldige, ikke bare for å planlegge forbrytelsene, men også for å sløse bort utbyttet.«

Ikke minst innenfor nordisk kriminologi har spørsmålet om sammenhengen mellom alkohol og kriminalitet stått sentralt. Den kanskje første nordiske doktorgrad som med rette kan kalles kriminologisk – den danske legen Christian Geills avhandling fra 1904 – hadde tittelen »Alkohol og Forbrydelse«. Og de som senere tok opp kriminologiske temaer i Norden, fortsatte denne tradisjonen. I de mange undersøkelser av innsatte i fengsler som ble foretatt i mellomkrigstiden, sto kartleggingen av fangenes forhold til alkohol helt sentralt – enten det nå gjaldt å finne ut hvor mange som hadde vært alkoholpåvirket da de begikk forbrytelsen eller hvor mange av dem som kunne betraktes som alkoholmisbrukere.

Det er også symptomatisk at de første nordiske universitetskriminologer – de som etter den annen verdenskrig ble ansatt i spesielt opprettede stillinger i kriminologi ved universitetene – som Karl O. Christiansen i København, Nils Christie i Oslo og Knut Sveri i Stockholm, alle hadde skrevet om temaet blant sine tidligste kriminologiske arbeider. Dette gjaldt ikke minst den finske kriminologen Veli Verkko – selv om hans professorat var i sosiologi – som i alle sine viktigste arbeider særlig konsentrerte seg om alkoholens betydning for kriminaliteten.

Leif Lenke er derfor i godt selskap i sitt valg av problemstilling for sin doktorgrad, som nylig er publisert i sin endelige form. Og heller ikke for ham er temaet nytt. Han har en lang og viktig vitenskapelig produksjon bak seg på området, som strekker seg helt tilbake til begynnelsen av 1970-tallet. Men i sin doktorgradsavhandling skiller Lenke seg ut fra de fleste av sine forgjengere ved at han ikke er interessert

\* Denne omtalen er basert på min opposisjon ved disputatsen i Lund 3. mars 1989.

i sammenhenger på individnivå. Riktignok gir han i kapittel 2 en oversikt over tidligere forskning på området – hvor han refererer en lang rekke studier som har tatt sikte på å belyse andelen alkoholmisbrukere og alkoholpåvirkede i gjerningsøyeblikket i forskjellige grupper av voldsforbrytere, og eksperimentelle undersøkelser om sammenhengen mellom alkohol og aggresjon. Men i den empiriske del av avhandlingen velger han et annet angrepspunkt – nemlig å se på sammenhengen mellom alkoholkonsum og voldskriminalitet på aggregert nivå.

Denne empiriske del av Leif Lenkes avhandling består av tre atskilte deler. I den første delen – som utgjøres av kapitel 4 etter at han i kapitel 3 har gjort rede for datagrunnlaget – tar han sikte på å belyse hvorvidt det foreligger en statistisk samvariasjon mellom totalkonsumet av alkohol på den ene side og voldskriminaliteten på den annen i Sverige. Med andre ord – er det mulig å påvise at når totalkonsumet øker vil også voldskriminaliteten øke, og omvendt at en nedgang i totalkonsumet korresponderer med en nedgang i voldskriminaliteten?

Den andre delen – som utgjøres av kapittel 5 – består av analyser av såkalte naturlige eksperimenter. Utgangspunktet for analysene er situasjoner som fører til relativt brå endringer i alkoholkonsumet – som f.eks. opphevelsen av Bratt-systemet, streiker ved Systembolaget eller innføringen av salg av mellanol i dagligvareforretninger. Formålet er å belyse hvorvidt slike brå endringer i alkoholkonsumet fører til tilsvarende endringer i omfanget av voldskriminaliteten.

Og endelig består den tredje og siste empiriske hoveddelen – som utgjøres av kapittel 6 og 7 – av en analyse av hvorvidt man finner eventuelle samvariasjoner mellom alkoholkonsum og voldskriminalitet også i andre land enn Sverige, og hvordan denne samvariasjonen isåfall ytrer seg.

I det følgende skal jeg omtale disse tre delene av avhandlingen hver for seg. Men aller først vil jeg gi en beskrivelse av den metode Lenke benytter i sine tidsserieanalyser – fordi metoden i seg selv er relativt ny og sjelden anvendt innenfor kriminologien.

## TIDSSERIEANALYSEN

### *Analysemetoden*

Hovedformålet for Lenke er som nevnt å avdekke eventuelle samvariasjoner mellom alkoholkonsum og voldskriminalitet. For å belyse dette tar han i kapittel 4 for seg utviklingen i Sverige i tidsrommet fra 1870 til 1984 belyst gjennom tidsseriedata over alkoholkonsumet på den ene side og data om henholdsvis domfelte for drap og legemsforbrytelser på den annen. Fremstilt grafisk er utviklingen når det gjelder alkoholkonsum pr innbygger over 14 år og legemsforbrytelser pr 100.000 innbyggere slik det fremgår av diagram 1 – som er hentet fra s 54 i avhandlingen.

Tidsserieanalyser er selvfølgelig ikke noe nytt innenfor kriminologien. Som også Lenke nevner kan man finne slike analyser langt tilbake i tiden – nærmest så lenge

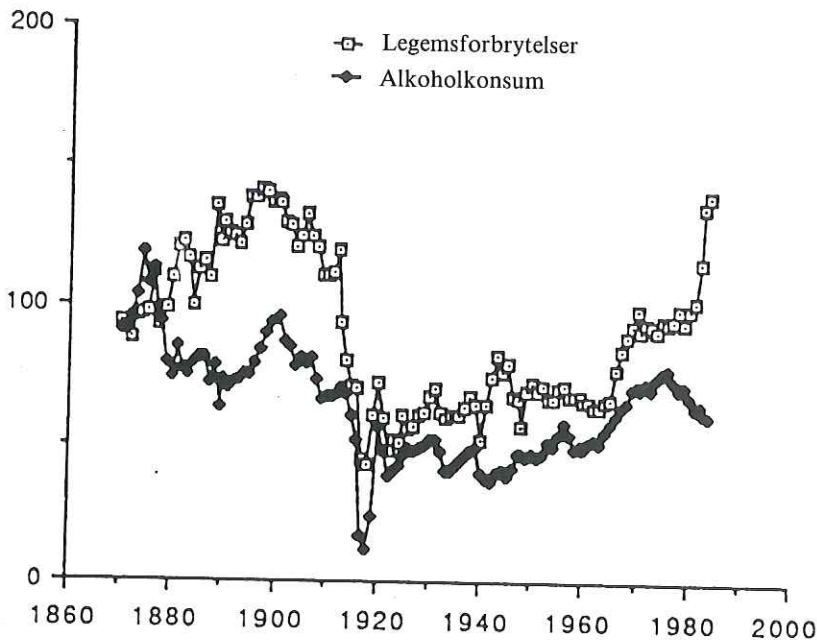


Diagram 1: Utviklingen av alkoholkonsum i liter ren alkohol pr innbygger og domfelte for legemsforbrytelser pr 100.000 innbyggere i Sverige 1870-1984.

man har hatt løpende, statistiske tallrekker som kan gi grunnlag for denne type sammenlikninger. Den vanlige fremgangsmåten har vært såkalte trendanalyser – dvs man har forsøkt å belyse hvorvidt de to kurvene varierer i takt med hverandre. Og som det fremgår av diagrammet gjelder dette – bortsett fra perioden før 1900 – i hovedtrekk også for kurvene over henholdsvis alkoholkonsum og legemsforbrytelser. Hadde man beregnet korrelasjonskoeffisienten – noe Lenke utvilsomt har gjort, men som han av en eller annen grunn ikke nevner i avhandlingen – ville man utvilsomt funnet at det var en sterkt signifikant samvariasjon.

En slik signifikant samvariasjon, sier imidlertid ikke noe om årsakssammenheng. Den vil ofte kunne skyldes rent spuriøse sammenhenger – dvs at tallrekkene samvarierer uten at det finnes noe gjensidig påvirkningsforhold mellom dem. Dette kan skyldes rene tilfeldigheter. Det er f eks grunn til å tro at man ville finne at alkoholkonsumet i Sverige ihvertfall i etterkrigstiden samvarierer relativt sterkt med størrelsen på hullet i ozonlaget – fordi begge uavhengig av hverandre har vist en økning.

Men oftest skyldes slike spuriøse sammenhenger at datasettene er påvirket av bakgrunnsforliggende faktorer som virker inn på dem begge. Et eksempel på en slik spuriøs sammenheng kan man f eks finne dersom man ser på sammenhengene mellom alko-

holkonsumet og konsumet av svært mange forbruksvarer – som f eks biler eller kaviar. Denne sammenhengen skyldes selvfølgelig ikke at det økte alkoholkonsum fører til økt kjøpelyst når det gjelder biler og kaviar. Sammenhengen er spurios, og kan trolig tilbakeføres til at både konsumet av alkohol, biler og kaviar er bestemt av økonomiske forhold. Bedrede økonomiske forhold fører til at man har råd både til å kjøpe flere varer og drikke mere alkohol, mens dårligere økonomi virker til et redusert konsum. Hadde man derfor beregnet samsvaret mellom konsumet av kaviar og voldskriminalitet, ville man trolig funnet en korrelasjon som var minst like signifikant som korrelasjonen mellom voldskriminalitet og alkoholkonsum – selv om sammenhengen er spurios.

Lenke er fullstendig klar over de problemer som ligger i slike trendanalyser. Og han velger istedet en annen fremgangsmåte. Forholdet er jo at dersom det eksisterer en årsaksbestemt samvariasjon mellom den avhengige variabelen, voldskriminaliteten, og den uavhengige variabelen, alkoholkonsumet – så burde dette komme til uttrykk ved at det var en samvariasjon ikke bare når det gjelder mer langsiktige trender, men også når det gjelder kortsiktige endringer. F eks ved at en endring i alkoholkonsumet fra ett år til det neste, ville gi seg et tilsvarende utslag også i voldskriminaliteten. På denne bakgrunn konsentrerer Lenke seg om endringene fra år til år, i stedet for å se på de langssiktige endringene.

Dette byr på flere fordeler. For det første får man i større detalj belyst hvorvidt alkoholkonsum og voldskriminalitet faktisk øker og minsker i takt med hverandre, slik man burde forutsette dersom det foreligger en årsakssammenheng. Og for det annet oppnår man i større grad å gardere seg mot spuriose sammenhenger, fordi endringene i hver av de to variablene fra det ene år til det annet vil variere mer usystematisk enn langtidstrendene. Det er liten grunn til å tro at det finnes noen bakenforliggende faktor som skulle føre til at både alkoholkonsumet og voldskriminaliteten skulle variere på samme måte fra det ene år til det annet – selv om man selvfølgelig ikke helt kan utelukke det. Eller sagt på en annen måte – endringsdataene er i større grad rensert for spuriose sammenhenger som beror på en sammenfallende utvikling i trender.

En analyse basert på slike endringsdata vil også kunne avdekke sammenhenger som ikke viser seg ved trendanalyser. Forholdet er nemlig at en manglende samvariasjon når det gjelder trendene ikke uten videre betyr at det ikke er noen sammenheng. Selv om en klassisk trendanalyse tyder på at det ikke er noen sammenheng mellom to datasett, kan en analyse av endringsdata gi et annet resultat.

En illustrasjon av dette gir Ole-Jørgen Skog (1987) i en undersøkelse av sammenhengen mellom alkoholkonsum og arrestasjoner for beruselse i Norge. For perioden 1950-1985 fant han at mens alkoholkonsumet hadde økt forholdsvis sterkt, hadde antallet arrestasjoner ligget på omtrent samme nivå. En mulig forklaring på dette er at selv om det økende alkoholkonsumet har ført til et økende antall berusede, så kan

politiets arrestasjonsfrekvens ha vært synkende. Dette vil ha som resultat at en relativt sett stadig lavere andel av de berusede blir arrestert fra det ene år til det annet. Men isåfall skulle man vente å finne en sammenheng mellom alkoholkonsum og arrestasjoner dersom man analyserte endringsdataene. Selv om arrestasjonsfrekvensen gradvis har gått nedover, er det likevel grunn til å tro at en økning i alkoholkonsumet fra et år til et annet – med en derav følgende økning i antallet berusede – skulle medføre en sterkere økning eller ihvertfall en mindre nedgang i antall arrestasjoner, enn i år hvor alkoholkonsumet økte svakere eller gikk ned. Og dette finner også Skog. Til tross for at en trendanalyse ikke viser noen sammenheng, eksisterer det en sammenheng som viser seg når man analyserer endringsdataene.

Før man kan foreta en slik analyse av samvariasjonen når det gjelder endringene fra et år til det neste må dataene filtreres – dvs man må beregne endringene for hvert enkelt år i forhold til det foregående. Dermed blir som nevnt trendene normalt fjernet eller sterkt redusert. Dette kan illustreres ved å se på den grafiske fremstilling av alkoholkonsumet som Lenke presenterer (s 150 og 152) – som i diagram 2 er basert på rådataene over alkoholkonsumet pr innbygger over 14 år, og i diagram 3 på dataene over endringene i alkoholkonsumet fra det ene år til det neste. Tilsvarende gjør man så med de andre data som inngår i analysen – i dette tilfellet dataene over drap og legemsforbrytelser pr 100.000 innbyggere.

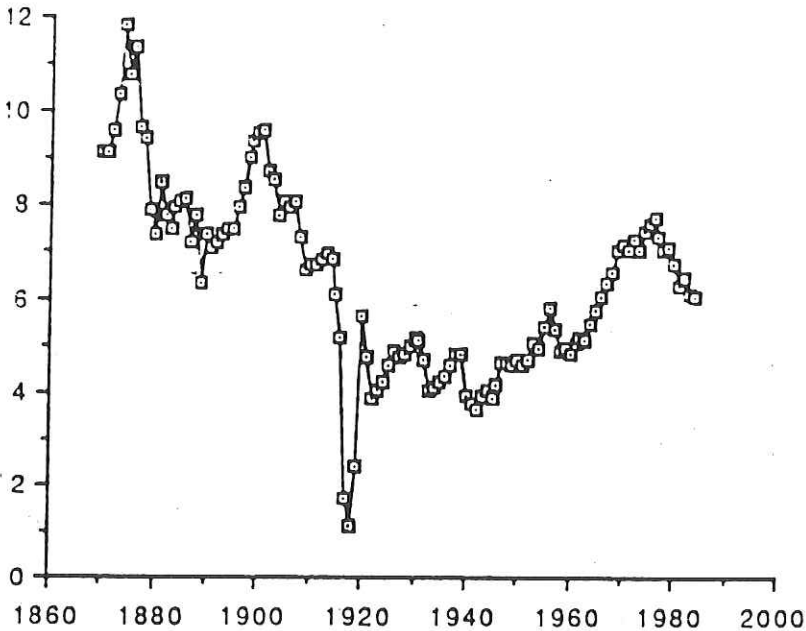


Diagram 2: Utviklingen av alkoholkonsumet i Sverige 1870-1984.

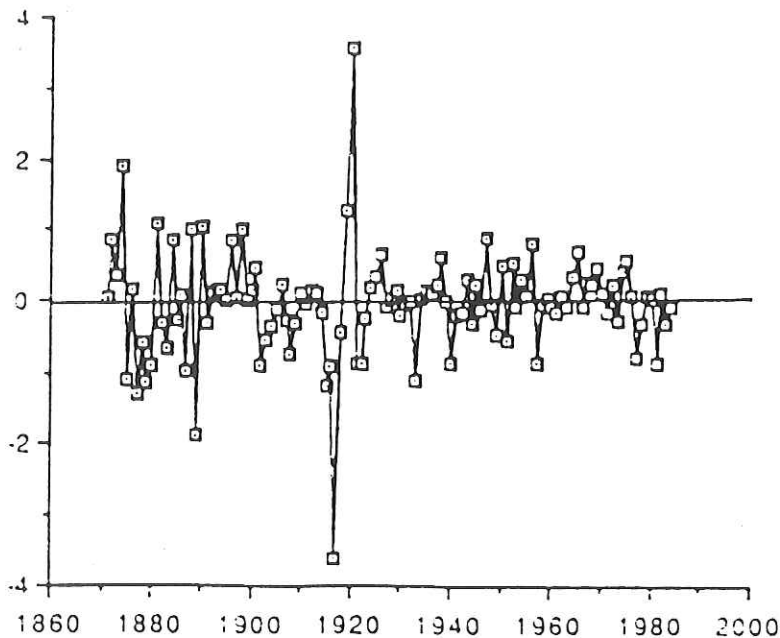


Diagram 3: Årlige endringer i alkoholkonsumet i Sverige 1870-1984.

Når man foretar en slik filtrering – eller rettete differensiering som er den enkleste form for filtrering – av dataene vil man kunne finne at enkelte år avviker sterkt fra det foregående. Som det fremgår av diagram 3 gjelder dette for perioden rundt første verdenskrig, hvor alkoholkonsumet først sank raskt for deretter å øke like raskt. Dette førte til at endringene i disse årene ble meget store. Slike store avvik betegnes som såkalte »outliers«, og i analyser av endringsdata er det en akseptert konvensjon at slike »outliers« kan holdes utenfor – ved at dataene for slike år kuttes ut. I Lenkes analyse innebærer dette at perioden fra 1914 til 1921 holdes utenfor. Slike »outliers« kan også forekomme i voldsdataene. Dette har ført til at Lenke – til tross for at han har data frem til 1984 – holder dataene etter 1980 utenfor analysen, fordi han definerer de etterfølgende år som »outliers«.

#### *Modellvalget*

Et slikt analyseopplegg er utgangspunktet for Lenke. Undersøkelsen er basert på endringsdata – og resultatene av analysene gis i form av beregninger av hvor store endringer i volds kriminalitet endringer i alkoholkonsumet medfører. For å illustrere det med et sterkt forenklet eksempel. Fra 1966 til 1967 økte alkoholkonsumet i Sverige fra 6,04 liter ren alkohol pr innbygger over 14 år til 6,33 liter – dvs med 0,29 liter.

Antallet registrerte voldsforbrytelser økte i samme tidsrom fra 242 pr 100.000 innbyggere til 252 – dvs med 10. Dersom det er en direkte årsakssammenheng – og alkoholkonsumet er den eneste faktor som bestemmer voldskriminaliteten – innebærer dette at en økning i alkoholkonsumet på 0,29 liter førte til en økning på 10 registrerte voldsforbrytelser pr 100.000 innbyggere. Eller dersom man vil operere med prosenter til en økning i voldsforbrytelser på 4,1 prosent. Ved å foreta tilsvarende beregninger for hvert år over en lengre periode, kan man derfor regne seg frem til den gjennomsnittlige endringen i den registrerte voldskriminaliteten som en endring i alkoholkonsumet på f eks en liter ren alkohol fører med seg.

Men selv om metoden i prinsippet er relativt enkelt, blir man raskt stilt overfor problemer. Som utgangspunkt for å beregne denne alkoholfaktoren må man stille opp en modell om samvirket mellom alkoholkonsumet og voldskriminaliteten. Og i denne modellen må man for det første bygge inn en forutsetning om hvordan alkoholkonsumet påvirker voldskriminaliteten, og for det annet hvilket forhold det er mellom den alkoholrelaterte og den ikke alkoholrelaterte voldskriminaliteten.

Alkoholkonsumet kan tenkes å påvirke voldskriminaliteten på ulike måter. Det kan tenkes at påvirkningen er additiv, som i eksempelet ovenfor. Isåfall vil den alkoholrelaterte voldskriminaliteten endre seg helt i takt med endringene i alkoholkonsumet. Men man kan også tenke seg at endringer i alkoholkonsumet virker multipliktativt i den forstand at jo høyere forbruksnivået er, jo sterkere utslag til endringene i konsumet gi seg. Eller en eventuell sammenheng kan være enda mere komplisert.

Fordi alkohol åpenbart bare er en av mange faktorer av betydning for voldskriminaliteten, er bare en viss del av den alkoholrelatert. Og også mellom den alkoholrelaterte og den ikke alkoholrelaterte voldskriminaliteten kan det tenkes ulike forbindelser. Den alkoholrelaterte voldskriminaliteten kan tenkes å være helt upåvirket av den ikke alkoholrelaterte voldskriminaliteten. Eller den kan på forskjellige måter være påvirket – f eks slik at i perioder med høy voldskriminalitet vil den alkoholrelaterte voldskriminaliteten relativt sett være høyere eller lavere enn den del av voldskriminaliteten som kan tilbakeføres til andre årsaker enn alkohol.

Lenke legger til grunn en modell som han har hentet fra Skog og Bjørk (1988). Denne modellen er multipliktativ, og bygger på to forutsetninger. For det første at jo høyere forbruksnivået er, jo sterkere vil en forbruksendring slå ut i voldskriminaliteten. Og for det andre at jo høyere voldsnivået er, jo sterkere vil en endring i forbruket gi seg utslag i voldskriminaliteten.

Kanskje er dette den beste og mest korrekte modell. Det er mye som kan tyde på at en forbruksøkning på høyere nivåer vil føre til en relativt større økning i andelen storkonsumenter enn en tilsvarende økning på lavere forbruksnivåer. Ihvertfall i de nordiske land vil en forbruksøkning på høyere nivåer føre til en relativt større økning i beruselsestilfelle i alle konsumentgrupper enn en tilsvarende økning på lavere nivåer. Dette fremgår av den samnordiske alkoholundersøkelsen (Hauge og Irgens-

Jensen 1987). Og fordi beruselse synes å være relatert til voldskriminalitet, kan man hevde at denne del av modellen har sannsynligheten for seg.

Når det gjelder den andre forutsetningen kan man kanskje – som Skog og Bjørk gjør i sin analyse av norske data – hevde at alkohol bare kan forsterke allerede eksisterende tendenser i voldelig retning, men ikke skape dem. Dette skulle tilsi at i et samfunn med et høyt voldsnivå bør den samme økning i forbruket gi opphav til flere alkoholrelaterte voldshandlinger, enn i en kultur med et lavt voldsnivå.

Men det er likevel berettiget å reise spørsmål om den modellen som er lagt til grunn er den beste – for den er tross alt bare en av mange mulige. Og hvilken modell man velger har meget stor betydning for hvilke resultater man kommer til.

### *Resultatene av tidsserieanalysen*

På basis av sine beregninger finner Lenke at i perioden 1870-1913 førte en endring i alkoholkonsumet på en liter pr innbygger over 14 år til en endring i antall legemsforbrytelser på 5 prosent. I perioden 1922-1955 førte en tilsvarende endring i alkoholkonsumet til en endring i legemsforbrytelser på 10 prosent, og i perioden 1950-1980 til en endring på 6 prosent, slik det fremgår av tabell 1 på s 60 i avhandlingen. På tilsvarende måte beregner han betydningen i relasjon til drapsforbrytelser. Han finner at i perioden fra 1870-1913 førte en endring i alkoholkonsumet på en liter ren alkohol pr innbygger til en 12 prosents endring i drapsfrekvensen, mens det i perioden 1921-1984 førte til en endring på 11 prosent, slik det fremgår av tabell 4 A på s 63 i avhandlingen.

Disse beregningene bygger på innviklede matematiske resonneringer og kompliserte statistiske teknikker. Dette gjør det nokså problematisk for den som ikke har spesielle fagkunnskaper å kunne vurdere dem. De fleste kriminologer og alkoholforskere – som vel er den leserkrets avhandlingen er rettet mot – vil utvilsomt ha vanskelig for helt å kunne følge ham. Fordi dette også gjelder meg selv, vil jeg istedet konsentrere meg om et par spesielle punkter.

For det første viser analysen relativt store forskjeller i alkoholeffekten over tid. Dette fremgår direkte av tallene - i de tre periodene ble en endring i alkoholkonsumet på en liter pr innbygger beregnet å føre til en fra 5 til 10 prosents endring i legemsforbrytelser – alt etter hvilken periode man ser på. Disse tallene er imidlertid gjennomsnittstall for periodene – og standardavvikene er tildels nokså store. Dette innebærer at tallangivelsene er beheftet med en stor grad av usikkerhet.

Alkoholeffekten vil også kunne variere sterkt alt etter hvordan man inndeleder de ulike tidsperioder som omfattes av analysen. I et tidligere utkast av avhandlingen beregnet for eksempel Lenke alkoholeffekten for legemsforbrytelser for perioden 1920-1954 og fant at den var 14 prosent, mens den som nevnt for nesten samme periode – nemlig 1922-1955 – er beregnet til 10 prosent. I tillegg kommer at femåret 1950-1955 tas med i beregningene både for perioden 1922-1955 og 1950-1980 – fordi



tidsseriene må være av en viss lengde for at den analysemetoden Lenke benytter kan brukes – noe som virker til å gjøre alkoholeffekten i de to perioder mer sammenfallende.

Dessuten er som nevnt visse år holdt utenfor analysen, fordi de er definert som »outliers«. Dette er riktignok en fremgangsmåte som er akseptert. Men samtidig innebærer det jo at man utelater data som ellers vil kunne virke forstyrrende inn. Og ihvertfall for en som ikke har de fornødne statistiske kunnskaper, vil det lett fortone seg som noe man gjør for å slippe å ta med data som vil skape problemer ved å ødelegge de sammenhenger man ellers finner.

### *Offentlig kontra privat drikking*

Lenke er ikke bare opptatt av sammenhengen mellom det totale alkoholkonsum og voldskriminaliteten. Han tar også for seg fordelingen av alkoholkonsumet på offentlig og privat drikking. Ut fra tidligere undersøkelser hevder han at voldskriminalitet viser særlig sammenheng med offentlig drikking – den som skjer på restauranter og andre drikkesteder. Og han prøver på grunnlag av data over fordelingen av alkoholomsetningen på skjenkesteder og over disk å belyse dette.

Det er på dette området han finner det som har vakt mest oppsikt ved avhandlingen, og som ihvertfall i Norge har vært flittig omtalt i den offentlige alkoholdebatt. Nemlig at den drikking som finner sted offentlig fører til langt større voldskriminalitet enn drikking som finner sted privat. For perioden 1921-1984 finner han således at en endring i alkoholkonsumet på en liter fører til en mellom seks og ti ganger så sterk endring i legemsforbrytelser dersom endringen skyldes offentlig drikking som dersom den skyldes privat drikking.

Dette gir etter Lenkes oppfatning også forklaringen på den særegne utvikling som man finner i siste del av 1970-årene og 1980-årene. Forholdet i denne periode er nemlig at mens alkoholkonsumet har gått ned fra 8,01 til 6,01 liter ren alkohol fra 1975 til 1984, har antallet registrerte legemsforbrytelser pr 100.000 innbyggere økt fra 389 til 544. Forklaringen er ifølge Lenke at selv om totalkonsumet har sunket, har det offentlige konsumet økt. Og det er denne økningen i offentlig drikking som ifølge ham er årsaken til voldsøkningen.

Den samme forklaring benytter han også til å forklare forholdene under den annen verdenskrig 1940-1944. Også da var forholdet at til tross for at alkoholkonsumet gikk ned, steg voldskriminaliteten. Forklaringen finner han i at offentlig drikking målt ved det kvantum alkohol som ble omsatt gjennom skjenkestedene økte, til tross for den generelle nedgang i det totale alkoholkonsum.

Helt overbevist blir man imidlertid ikke av disse forklaringene. Dersom man ser på de tall over offentlig konsum som Lenke presenterer i tabellene 12 og 13 bakerst i avhandlingen, viser det seg f eks at det offentlige konsumet var vesentlig høyere i tiåret etter annen verdenskrig enn under krigen. Hvorfor ga ikke også dette seg utslag i

en høy voldskriminalitet? Og i tiåret 1966-1975 var det offentlige konsumet høyere enn i den påfølgende perioden frem til 1984. Hvorfor er det først i denne siste perioden at nedgangen i den offentlige drikkingen gir seg utslag på voldskriminaliteten?

### *Bruk kontra misbruk*

Et annet spørsmål Lenke tar opp er forholdet mellom høykonsum av alkohol – eller det man vil betegne som alkoholmisbruk – og voldskriminalitet. Som indikator på høykonsum tar han dødsfall som følge av leverkirrhose, og ser så på samvariasjonene mellom endringene i leverkirrhosedødsfall og voldskriminalitet.

Man kan imidlertid reise spørsmål om hvor velegnet dødsfall som følge av leverkirrhose egentlig er som mål for antallet storkonsumenter i det år dødsfallet finner sted. Dødsfall som følge av alkoholisk leverkirrhose er jo sluttpunktet på en meget lang misbrukskarriere. Dødelighetsfrekvensen i et bestemt år sier trolig mer om tidligere enn aktuelt storkonsum. Men det kan selvfølgelig ikke utelukkes at det aktuelle konsum er dråpen som får begeret til å renne over – eller rettere dødsfallet til å inntre – selv om det er uklart om dette er medisinsk korrekt.

På basis av sine beregninger finner Lenke en signifikant sammenheng mellom endringen i voldskriminalitet og i kirrhosedødelighet. Denne sammenhengen viser seg imidlertid bare når det gjelder drap, og ikke for vanlige legemsforbrytelser. Dette ser han som en bekreftelse på noe han tidligere har vært inne på – nemlig at ved drap og andre meget alvorlige voldsforbrytelser er de med store alkoholproblemer overrepresentert, mens de mer moderate brukere er overrepresentert ved de mindre alvorlige voldsforbrydelser.

Lenke reiser også spørsmålet om det er noen sammenheng mellom voldskriminalitet og konsumet av ulike alkoholsorter. At den tilsvarende mengde ren alkohol drukket i form av brennevin gir seg større utslag enn den tilsvarende mengde vin eller øl. På dette området finner han imidlertid ingen forskjeller.

### *Alkoholbrukets samlede betydning*

I hovedparten av sine analyser er Lenke opptatt av å belyse virkningene av endringer i alkoholkonsumet på voldskriminaliteten. Men som avslutning på den første hoveddelen av avhandlingen tar han opp spørsmålet om hvor stor del av den samlede voldskriminalitet som skyldes alkohol, og hvor stor del som skyldes andre forhold.

Et problem ved denne analysen er imidlertid at i perioden 1920-1980 – som analysen omfatter – har ikke i noe år alkoholkonsumet ligget under tre liter alkohol pr innbygger over 14 år. Dette gjør at han må forutsette at alkoholeffekten er av samme art under som over tre liter. I motsetning til den modell han tidligere har lagt til grunn – hvor forutsetningen har vært at alkoholkonsumet virker multiplikativt inn på voldskriminaliteten – må han derfor i denne analysen velge en additiv modell.

På basis av sine beregninger finner han en sterk økning i den alkoholrelaterte voldskriminaliteten i analyseperioden – fra ca 37 til 53 prosent. I absolutte tall viser den ikke alkoholrelaterte voldskriminaliteten bare en svak økning, slik det går frem av diagram 7 på s 67 i avhandlingen.

### *Sammenfattende vurdering*

Som en hovedvurdering av denne første delen av Lenkes avhandling må man ubetvungen kunne si at den representerer et meget solid stykke arbeid. Ved hjelp av statistiske teknikker og metoder som er utviklet i løpet av de senere år, har han belyst sentrale problemstillinger langt mer inngående enn nær sagt noen av sine forgjengere. Selv om man på en del punkter kan reise spørsmål og fremsette innvendinger mot fremstillingen, forhindrer ikke dette at det vel er den største og mest utførlige analyse i sitt slag som ihvertfall jeg har kjennskap til. Og bak den ligger utvilsomt mye og hardt arbeid – selv om datamaskiner har gjort storparten av beregningsarbeidet, og avhandlingen ville vært umulig å gjennomføre uten disse.

Men selv om denne delen av avhandlingen metodisk sett er meget solid, kan man likevel sette spørsmålstegn ved de funn Lenke gjør. For det første kan man hevde at resultatene – uansett hvor raffinerte metoder man benytter – aldri er mer pålitelige enn de data som inngår i analysene. Og både data om endringer i alkoholkonsum og voldskriminalitet er beheftet med ekstremt stor usikkerhet. For Norges vedkommende er det f eks grunn til å tro at ihvertfall en tredjedel av det totale alkoholkonsum kommer fra uregistrerte kilder – som turistimport, hjemmebrenning, privat vinlegging og smugling. Og den registrerte voldskriminaliteten vil være sterkt avhengig av hva som defineres som vold og anmeldelsestilbøyeligheten – noe som illustreres godt av økningen i anmeldelsesfrekvensen for kvinne- og barnemishandling som man har sett i de senere år. I særdeleshet når analysene strekker sig over lengre tidsrom som i dette tilfelle vil disse feilkildene kunne påvirke resultatene. Lenke er selvfølgelig klar over dette – og han tar derfor forbehold om at resultatene kanskje ikke ville vært de samme om man tok for seg den faktiske kriminalitet.

Nå kan man riktignok hevde – som Skog og Bjørk (1988) har gjort – at fordi analysene gjelder samvariasjon i de årlige endringer i de to variabler, vil målefeil snarere virke til å utviske enn å forsterke eventuelle sammenhenger. Og dette er et argument som det er vanskelig å komme utenom. At det er en sammenheng mellom alkoholkonsum og voldskriminalitet er det derfor vanskelig å avvise. Men usikkerheten med hensyn til hvor sterk denne sammenhengen er står likevel tilbake.

Særlig stor er denne usikkerheten når man forsøker å belyse isolerte aspekter ved alkoholkonsumet – som for offentlig kontra privat drikking, for høykonsumenter kontra moderate konsumenter eller brennevinskonsum kontra øl- og vinkonsum. Da må man bygge inn så mange forutsetninger i modellene at resultatene blir høyst tvilsomme.

## NATURLIGE EKSPERIMENTER

### *Eksperimentsituasjonene*

Den andre empiriske hoveddelen i Leif Lenkes avhandling består av en gjennomgang og analyse av en rekke såkalte naturlige eksperimenter som har funnet sted i Sverige. Slike naturlige eksperimenter består i at den uavhengige variabel – alkoholkonsumet – endres relativt brått, som følge av politiske beslutninger, krisetilstander eller andre forhold. Mot denne bakgrunn ser man så på hvilke følger disse endringene i alkoholkonsumet har for den eller de avhengige variabler – i dette tilfelle voldskriminaliteten.

I denne delen av avhandlingen forlater Lenke de statistisk mer raffinerte analysemetoder til fordel for enklere analyser. Dette gjør det vesentlig lettere for leseren å følge hans fremstilling – samtidig som man lettere kan mobilisere motforestillinger mot hans resonnerer.

Lenke tar for seg seks slike naturlige eksperimenter:

- rasjoneringsen av alkohol i forbindelse med første verdenskrig,
- opphevelsen av Brattssystemet i 1955,
- streiken ved Systembolaget i 1963,
- innføringen av mellomøl i perioden 1965-1977,
- salg av sterkøl i vanlige dagligvareforretninger i enkelte len i 1967, og endelig
- innføringen av lørdagslukning på Systembolaget i 1981.

### *Alkoholrasjoneringsen i forbindelse med første verdenskrig*

Alkoholrasjoneringsen i Sverige i forbindelse med første verdenskrig ble visstnok innført senhøsten 1916 eller helt i begynnelsen av 1917 – uten at Lenke gir noen sikre opplysninger om dette. Men ihvertfall falt alkoholkonsumet meget sterkt fra 1916 til 1917 – fra i overkant av 5 liter ren alkohol pr innbygger i 1916 til vel 1 liter i 1917. Konsumet lå på et lavmål også i 1918, for så å øke til tilnærmedesvis det samme nivå som før rasjoneringsen – slik det fremgår av diagram 3 på s 83 i avhandlingen. Frekvensen av legemsforbrytelser fulgte i hovedsak samme mønster – den sank sterkt fra 1916 til 1917, for så å gå enda litt ned også i 1918. Deretter økte den litt i 1919, før den i 1920 steg til nivået i 1916.

Ved å se på trendutviklingen fra 1916 til 1920 synes Lenkes fortolkning å fortone seg som rimelig – nemlig at nedgangen i voldskriminaliteten må ha sammenheng med nedgangen i alkoholkonsumet. Men utvider man tidsperspektivet reiser tallene nye spørsmål. Det viser seg nemlig at det også er en nedgang i voldskriminaliteten fra 1912 til 1915 – som er like sterk som nedgangen fra 1916 til 1917, tiltross for at det ikke var noen nedgang i alkoholkonsumet i denne perioden. Nedgangen i voldskriminaliteten fra 1916 til 1917 kan derfor også sees som en trend som startet allerede i 1914 – uavhengig av alkoholkonsumet. Og hvordan skal isåfall dette forklares?

*Opphevelsen av Bratt-systemet i 1955*

Det svenske Bratt-systemet – som innebar at alkohol var rasjonert – ble opphevet i oktober 1955. Opphevelsen ble fulgt av en økning i alkoholkonsumet i Sverige på 9 prosent i 1955 og ytterligere 7 prosent i 1956. I 1957 og særlig i 1958 gikk imidlertid konsumet ned og tilbake til nivået før 1955, bl a som følge av sterke prisøkninger.

Når Lenke tar for seg tallene over legemsforbrytelser finner han en viss økning i 1955 og 1956, slik man skulle ha grunn til å forvente. Lenke går imidlertid videre. Han hevder at det særlig er blant en gruppe av alkoholkonsumenter man burde finne en spesielt stor økning – nemlig blant storkonsumentene. Disse var under Bratt-systemet henvist til å drikke på restauranter og andre offentlige skjenkesteder – men fikk nå mulighet for å kjøpe alkohol i Systembolagets butikker.

På basis av det han fant i tidsserieanalysen – og undersøkelser han har referert innledningsvis – hevder Lenke videre at alkoholmisbrukere i større grad enn andre alkoholbrukere er ansvarlige for de alvorligere voldsforbrytelser. Økningen i alkoholkonsumet blant storkonsumentene skulle derfor tilsi en spesielt stor økning i alvorligere voldsforbrytelser. Og når Lenke ser på kriminalstatistikken finner han også en bekreftelse på dette. Økningen i alvorligere voldsforbrytelser var vesentlig større i 1956 og 1957 enn økningen i mindre alvorlige voldsforbrytelser.

Denne tolkningen virker umiddelbart rimelig. Men man kan reise spørsmål om hvorfor ikke Lenke trekker inn andre variabler – som han ellers legger stor vekt på. Opphevelsen av Bratt-systemet korresponderte ikke bare med en økning i alkoholkonsumet. Det førte også til en redistribuering av konsumet ved at det private konsum økte relativt sterkere, mens offentlig bruk gikk ned. Denne nedgangen i offentlig konsum var relativt sett langt sterkere enn økningen i det private konsum – i og med at det offentlige konsumet falt med nær 25 prosent. Og med den store betydning Lenke i tidsserieanalysen tillegger endringer i offentlig konsum for voldskriminaliteten, skulle man tro at nedgangen i offentlig konsum – som relativt sett er langt sterkere enn økningen i totalkonsumet – isolert sett burde ha ført til en nedgang i voldskriminaliteten. Dette savner man en kommentar til.

*Streiken ved Systembolaget i 1963*

Det tredje naturlige eksperiment Leif Lenke tar opp er streiken ved Systembolaget i 1963. Streiken – som varte i 11 uker – rammet bare distribusjonen, med den følge at de varer som var på lager kunne omsettes. Dette innebar at det var først helt på slutten av streikeperioden at utsalgene gikk tomme, mens de fleste restauranter og andre skjenkesteder hadde lagerbeholdninger som varte hele streikeperioden.

I den perioden streiken varte var det en svak nedgang i vanlige legemsforbrytelser – men ikke så stor at den var signifikant. En forklaring på dette er ifølge Lenke at restaurantene kunne fortsette som før – uhindret av streiken. Dette resulterte i at offentlig drikking steg på bekostning av privat drikking, med den følge at den nedgan-

gen i voldskriminaliteten som nedgangen i totalkonsumet førte med seg, ble oppveiet av vold som skyldes økningen i det offentlige konsum. Her – i motsetning til under behandlingen av opphevelsen av Bratt-systemet – trekker derfor Lenke inn offentlig drikking som forklaringsvariabel.

Lenke mener også å kunne påvise at det skjedde en sterkere nedgang i alvorligere voldsforbrytelser enn for vanlige voldsforbrytelser. Og i tråd med sin tidligere argumentasjon mener han at dette kan tilbakeføres til en spesielt stor nedgang i alkoholkonsumet blant misbrukerne – som er dem som han mener er spesielt overrepresentert ved alvorligere voldsforbrytelser.

### *Innføringen av mellanøl*

Lenke tar deretter opp innføringen av mellanøl i perioden 1965-1977. I denne perioden skjedde en viss, gradvis økning i alkoholkonsumet – men økningen var ikke større enn man skulle ha grunn til å forvente ut fra den alminnelige forbruksøkning i perioden forut. Undersøkelser av alkoholkonsumet blant skoleungdom tyder imidlertid på at mellanølet fikk stor utbredelse blant de unge, og at det i denne gruppen fant sted en relativt sterk forbruksøkning ihvertfall fra 1965 til 1970.

Når Lenke ser på utviklingen i voldskriminaliteten blant ungdom, finner han en sterkt økende voldskriminalitet blant 15-17-åringene i de første årene etter at mellanølet var innført. Tilsvarende finner han en nedgang i voldskriminaliteten i denne aldersgruppen etter at mellanølet ble tatt ut av handelen i 1977.

Ett unntak er det imidlertid. I sidste halvår 1977 – da mellanølet var fjernet – finner Lenke at voldskriminaliteten generelt økte noe i en kort periode. En mulig forklaring på dette finner han i at det i de eldre aldersgruppene skjedde en overgang fra mellanøl til sterkere alkoholdrikker, og at det økte konsum av sterkere alkoholdrikker kan forklare økningen i voldskriminaliteten. Dette kommenterer han imidlertid ikke nærmere – og påstanden lyder litt underlig tatt i betraktning at han i tidsserieanalysen ikke finner noen sammenheng mellom voldskriminalitet og alkoholdrikkens art. Og ihvertfall henger forklaringen i luften i og med at denne høyere voldsfrekvens utelukkende gjelder annet halvår 1977, og ikke for 1978, tross for at brennevinskonsumet ligger uforandret. Hvorfor skulle det bare gi seg utslag i annet halvår 1977 og ikke senere?

### *Sterkølomsetning og lørdagslukning*

Lenke tar også for seg sammenhengen mellom sterkølomsetningen i Gøteborg – som i perioden november 1967 til juli 1968 ble overført til dagligvareforretningene – og voldskriminaliteten. Han mener å kunne påvise at sterkølomsetningen førte til en økning i voldskriminaliteten. Han uttrykker seg imidlertid litt forsiktig, noe data-materialet han har å bygge på.

Endelig tar Lenke for seg lørdagslukningen i Systembolagets butikker, som ble

innført som en prøveordning i perioden juni-september i 1981, og som ble en permanent ordning fra 1982. Han mener på basis av de undersøkelser som er foretatt å kunne påvise en klar nedgang i voldskriminaliteten i prøveperioden juni-september 1981 på lørdager – sammenliknet med samme periode i 1980. Men også her er det nærliggende å reise spørsmålet om hvordan dette stemmer overens med hans synspunkter om offentlig og privat drikking, i og med at man skulle tro at drikkingen ute på restauranter ville vist en økning når det ikke var mulig å få kjøpe til privat bruk.

### *Sammenfattende vurdering*

Mange av de eksemplene Lenke kommer med i denne delen av avhandlingen om naturlige eksperimenter synes å underbygge sammenhengen mellom alkoholkonsum og voldskriminalitet.

I mange av eksemplene får man imidlertid inntrykk av at det å påvise en sammenheng har vært litt for dominerende ved tolkningen av dataene. Finner Lenke en sammenheng mellom alkoholkonsum og voldskriminalitet i forventet retning, slår han seg til tåls med det, uten i særlig grad å drøfte hvorvidt sammenhengen er spurios og kan tilbakeføres til andre forhold. I disse tilfellene går han også sjelden inn på hvordan det stemmer overens med andre forhold som han ellers tillegger vekt – som fordelingen mellom offentlig og privat drikking eller mellom misbrukere og moderate brukere. Finner han derimot ikke en sammenheng i forventet retning, trekker han inn en rekke mulige forklaringer på dette – forklaringer som i siste instans har til formål å vise at det tross alt er en sammenheng.

## FORSKJELLER MELLOM LAND

### *Problemstillingen*

Det tredje hovedtema Lenke tar opp er hvorvidt alkoholbruk gir seg forskjellig utslag i voldskriminalitet i forskjellige land. Han tar sitt teoretiske utgangspunkt i MacAndrew og Edgertons (1969) »Drunken Comportment«, hvor de på basis av sosialantropologiske undersøkelser hevder at alkoholbruk og alkoholpåvirkning gir seg forskjellige atferdsmessige utslag fra en kultur til en annen. Aggressivitet – som i mange kulturer, deriblant den nordeuropeiske – sees på som noe som er nært knyttet til beruselse, er i andre kulturer fraværende. Istedet synes det i visse kulturer å være slik at man tvert imot blir mer fredsommelige under alkoholpåvirkning. Med andre ord – »beruselsesatferd« synes å være noe som er tillært, og noe som vil variere fra en kultur til en annen.

Mot denne bakgrunn tar Lenke for seg de skandinaviske land. Med utgangspunkt blant annet i den samnordiske undersøkelsen av alkoholbruk og selvrapporterte skadevirkninger av alkoholbruk, påviser han at det finnes klare forskjeller i beruselsesfrekvens mellom landene (Hauge og Irgens-Jensen 1987). Selv om beruselseskonsum ikke er uvanlig i noen av de nordiske land, synes det å være slik at med det samme år-

lige alkoholkonsum vil finner oftere drikke seg beruset enn svensker og nordmenn. Eller sagt på en annen måte – alkoholkonsumet i Finland er oftere konsentrert på færre drikkesituasjoner, mens det til gjengjeld drikkes mer enn i Sverige og Norge. I disse to landene er konsumet i større grad spredt på flere drikkesituasjoner hvor det vanligvis drikkes noe mindre. Selv om den samnordiske undersøkelsen ikke omfatter Danmark, mener Lenke på basis av andre typer av data å kunne hevde at Danmark danner det annet ytterpunkt – hvor beruselsesfrekvensen er lavest.

Samtidig viser den samnordiske undersøkelsen – i likhet med flere andre undersøkelser – at ihvertfall visse former for voldsanvendelse i de nordiske land er nært knyttet til beruselse. I den samnordiske undersøkelsen ga dette seg utslag i at jo oftere man anga at man hadde vært beruset i løpet av de siste 12 måneder, jo oftere anga man også at man hadde vært involvert i forskjellige former for voldelig atferd i forbindelse med alkoholbruk. Dette gjelder trolig også for Danmark – ihvertfall har Danmark, til tross for et høyt alkoholkonsum, en relativt lav voldskriminalitet.

På denne bakgrunn fremsetter Lenke en hypotese om at endringer i alkoholbruken vil gi seg sterkere utslag på voldskriminaliteten i Finland som det ene ytterpunkt enn i Danmark som det annet – og med Sverige og Norge i en mellomstilling.

#### *Tidsserieanalyse av de nordiske land*

For å teste hypotesen tar Lenke for seg tidsseriedata over henholdsvis voldskriminalitet og alkoholkonsum i henholdsvis Danmark, Finland og Norge sammenliknet med Sverige. På grunnlag av disse dataene forsøker han å beregne virkningen av endringene i alkoholkonsumet på voldskriminaliteten i tidsrommet fra 1950 – fra 1931 for Norges vedkommende – og frem til 1980. Dvs han benytter den samme metoden som han benyttet ved analysen av de svenske data i kapittel 4. Og han finner at hypotesen bekreftes. Ut fra sine beregninger finner han at en endring i alkoholkonsumet på en liter ren alkohol pr innbygger over 14 år førte til en endring i voldskriminaliteten på 17 domfellelser pr 100.000 innbyggere i Finland, mens tallet i Sverige og Norge er 5 domfellelser, mens det ikke fører til noen endringer i Danmark.

Med utgangspunkt i disse beregningene forsøker Lenke også å beregne betydningen av alkoholkonsumet for den samlede voldskriminaliteten i de fire land. Danmark faller riktignok utenfor, i og med at det for Danmarks vedkommende ikke var mulig å påvise noen signifikant samvariasjon mellom alkoholkonsum og voldskriminalitet. Disse beregninger viser at Finland skiller seg ut ved å ha en meget høy andel av alkoholrelaterte voldsforbrytelser – med Sverige på annenplass og Norge på tredje.

På dette grunnlag mener Lenke å ha funnet en viss støtte for hypotesen om at atferd som følge av alkoholpåvirkning er kulturelt bestemt. Voldelig atferd i forbindelse med alkoholbruk synes å være mest utbredt i Finland – noe som bekreftes av at alkoholeffekten gir seg sterkest utslag der. Sverige og Norge ligger i en mellomstil-



ling, mens alkoholbruk som nevnt for Danmarks vedkommende ikke synes å lede til voldskriminalitet.

Disse forskjellene mellom landene gir imidlertid ikke hele forklaringen. Når Lenke beregner mengden av voldskriminaliteten som ikke er alkoholrelatert, finner han også da at Finland ligger høyest. Det synes altså å være en positiv korrelasjon mellom alkoholrelatert og ikke alkoholrelatert voldskriminalitet. Dette fører til at han fremsetter en hypotese om at det eksisterer en bakenforliggende forklaringsvariabel – nemlig det generelle voldsnivået i vedkommende land. Dersom det generelle voldsnivået ligger relativt høyt – som i Finland – vil voldskriminalitet lettere bli utløst ikke bare i forbindelse med alkoholkonsum, men også ellers, enn i land med lavere voldsnivå, som Sverige og Norge.

En bekreftelse på denne hypotesen mener Lenke å finne gjennom en nærmere analyse av de beskrivelser MacAndrew og Edgerton gir i sin bok av forholdene i ulike kulturer. Han mener å kunne påvise at de kulturer hvor alkoholbruk gir seg utslag i voldskriminalitet samtidig er kulturer med et generelt høyt volds- eller aggresjonsnivå.

Dette er et synspunkt som på mange måter er nytt og overraskende. Men foreløpig er det ikke mer enn en påstand – som på visse punkter ikke er så lett å få til å stemme med de data han presenterer. For Skandinavias vedkommende er Danmark et eksempel. Lenke hevder riktignok at voldskriminaliteten i Danmark ligger lavere enn i de andre nordiske land – noe man burde forvente dersom hans hypotese skal få støtte. Og i forhold til Finland og Sverige synes dette å være tilfelle. Men ihvertfall på basis av de data jeg har kjennskap til – både fra kriminalstatistikk og offerundersøkelser – synes voldskriminaliteten å ligge lavere i Norge enn i Danmark. Riktignok hevder Lenke (1978) i en tidligere avhandling at dette kan tilbakeføres til spesielle feilkilder, men jeg føler meg ikke overbevist av hans argumentasjon.

Man kan også reise spørsmål om hvordan det forhold at han ikke finner noen alkoholrelatert voldskriminalitet i Danmark, kan forenes med det faktum at man i danske undersøkelser – som Lenke refererer innledningsvis – finner omtrent like mange alkoholpåvirkede lovovertredere som i de andre nordiske land. Også forholdet mellom Sverige og Norge er litt vanskelig å forklare. Til tross for at de har den samme frekvens av alkoholrelatert voldskriminalitet, ligger Norge vesentlig lavere når det gjelder ikke alkoholrelatert voldskriminalitet.

Lenke begrenser seg ikke bare til å ta for seg de skandinaviske land – i kapittel 7 tar han også for seg data fra Frankrike. Frankrike står etter Lenkes oppfatning i en særstilling i Europa – ved at landet har et ekstremt høyt alkoholkonsum og en forholdsvis moderat voldskriminalitet – omtrent på linje med Sverige.

I motsetning til det han fant for Danmarks vedkommende – som vel er det land i Norden som med hensyn til alkoholbruk likner mest på Frankrike – finner han en signifikant samvariasjon mellom alkoholkonsum og mindre alvorlige legemsforbry-

telser. Noen konklusjon trekker han imidlertid ikke ut fra dette – og det kunne vært interessant om han hadde drøftet det ut fra det samme teoretiske perspektiv som han har anvendt ved analysen av de nordiske land.

### AVSLUTNING

Lenkes avhandling er utvilsomt den mest inngående behandling av spørsmålet om sammenhengen mellom alkoholkonsum og voldskriminalitet som er foretatt i Norden. Og den vil utvilsomt spille en stor rolle i nordisk alkoholpolitisk debatt i tiden som kommer – slik den allerede har gjort.

Nettopp det at den har en så klar politisk relevans, illustrerer et problem som etterhvert står mer og mer sentralt i moderne samfunnsvitenskapelig forskning. De metoder man anvender seg av blir mindre og mindre forståelige for brukerne av resultatene – i dette tilfelle for deltakerne i den kriminalpolitiske og alkoholpolitiske debatt, og også for forskerne selv. Dette innebærer at leserne må stole på at de modeller som anvendes er hensiktsmessige, at metodene er egnet til å belyse de spørsmål de angivelig skal belyse, og at de konklusjoner som trekkes er de korrekte.

Samtidig som modellene og metodene blir mer og mer uforståelige, blir selve presentasjonene av resultatene enklere og tilsynelatende mer lettforståelige. De kan gis som enkle tallangivelser som angir i prosent hvor stor del av kriminaliteten som kan tilbakeføres til alkoholbruk, eller hvor mye kriminaliteten vil øke dersom alkoholbruken øker så og så mye. Slike resultater som kan presenteres i form av tall oppleves ofte som mer eksakte og sanne enn andre samfunnsvitenskapelige utsagn, og det er ikke lenger plass for den sunne skepsis fordi man er henvist til å stole på ekspertene. Deler av sosialøkonomien er kanskje det beste eksempel på hvordan et ekspertvelde basert på kvantitative metoder har vokst frem på et samfunnsområde. Men andre samfunnsvitenskaper er etterhvert kommet etter – og Lenkes undersøkelse er en god illustrasjon av dette innenfor alkoholforskning og kriminologi.

Dette stiller ekstra store krav til dem som benytter seg av slike modeller og metoder – i retning av å forklare hvordan man har gått frem, hvilke forutsetninger man bygger på og hvilke reservasjoner man må ta ved tolkingen. Selv om man ikke kan forlange at den som bruker kompliserte statistiske metoder skal være nødt til å skrive en statistisk lærebok – som til overmål skal være forståelig også for de uinnvidde – for å kunne bruke dem, bør man likevel kunne stille visse krav. Og jeg synes nok Lenke på en del områder kunne ha hjulpet en ukyndig leser noe mer enn han gjør.

Men kanskje er dette en urettferdig kritikk. For tross alt har Lenke gjort det han hadde foresatt seg å gjøre – å belyse sammenhengen mellom alkoholbruk og voldskriminalitet – og han har gjort dette mer overbevisende enn de fleste. Og det som kanskje er enda viktigere er at han også har kastet nye problemstillinger inn i debatten – og i forskningen. Selv om man kan stille seg skeptisk til hvorvidt en økning i restaurantkonsumet på en tiendedels liter har gitt og vil gi seg omtrent samme utslag i

voldskriminalitet som en økning på en liter ved privat konsum – så er det viktig fordi peker på at andre forhold enn totalkonsumet spiller inn. Det samme gjelder når Lenke mener å kunne påvise at drap og andre alvorligere voldsforbrytelser er mer påvirket av storkonsumentenes enn av småkonsumentenes alkoholbruk – som peker på at voldskriminalitet er et sammensatt fenomen.

Dette gjelder også for hypotesen Lenke fremsetter om at den alkoholrelaterte voldskriminaliteten i et land samvarierer med omfanget av den ikke alkoholrelaterte voldskriminaliteten. At både den alkoholrelaterte og den ikke alkoholrelaterte voldskriminaliteten vil kunne være bestemt av bakenforliggende forhold som f.eks. aggressjonsnivået i samfunnet.

I fremtidig forskning om sammenhengen mellom alkohol og voldskriminalitet er det etter min oppfatning slike problemstillinger som bør stå sentralt. At alkohol og voldskriminalitet henger sammen burde være tilstrekkelig dokumentert. Spørsmålet nå bør være under hvilke omstendigheter denne sammenhengen ytrer seg. I hvilke sosiale sammenhenger fører alkoholbruk til voldsanvendelse? Og Lenkes avhandling er et incitament til å flytte en slik problemstilling forover på dagsordenen.

#### Referanser

- Geill, C. (1904): *Alkohol og Forbrydelse*. København.
- Hauge, R. og O. Irgens-Jensen (1987): *Alkoholen i Norden*. Bilag til *Alkoholpolitik* nr. 4 – 1987.
- Lenke, L. (1978): *Risiken för voldsbrott*. Nordiska Samarbeidsrådet för Kriminologi, Stockholm.
- Lenke, L. (1990): *Alcohol and Criminal Violence*. Almqvist & Wiksell International, Stockholm.
- Lombroso, C. (1968): *Crime, Its Causes and Remedies*. Patterson Smith, Montclair NJ.
- MacAndrew, C. og R. B. Edgerton (1969): *Drunken Comportment: A Social Explanation*. Aldine, Chicago.
- Skog, O.-J. (1987): Registrert drukkenskap i Norge. *Alkoholpolitik*. 4:1-9.
- Skog, O.-J. og E. Bjørn (1988): Alkohol og voldskriminalitet. En analyse av utviklingen i Norge 1931-1982. *Nordisk Tidsskrift for Kriminalvidenskap*. 1988:1-23.

Adresse: Ragnar Hauge  
Statens institutt for alkohol- og narkotikaforskning  
Dannevigsveien 10  
N-0463 Oslo 4